

podstaty nájdeme v kapitole *Dvojník*. Nemenej pozoruhodné sú úvahy o typológii lásky spisovateľových postáv, predovšetkým „lásky-nenávisti“ a „lásky-súcitú“.

Ďalej autor sústreďuje pozornosť na analýzu dialektiky pravdy a lži, paradoxu slobody, osobitosti kresťanstva Dostojevského. Celkove bola kniha F. Kautmana na svoju dobu odvážna, hoci je dnes ťažké „stráviť“ autorovo tvrdenie, že „kresťanstvo Dostojevského je veľmi prosté“ (s. 240), a to od človeka, ktorý pozná N. Losského, N. Berďajeva a najmä „kuchyňu“ samotného Dostojevského (jeho notesy, korešpondencie, prípravné materiály k románu a pod.), no tu je na mieste pripomenúť, že treba brať do úvahy, čo mohol a čo nemohol autor povedať začiatkom sedemdesiatych rokov. Pri Dostojevskom je jasné len jedno: skúmal tajomstvo človeka s maximálnou možnou vnútornou slobodou a aj o ňom treba tak písať, aby sa mnohostranný fenomén Dostojevského nikde nezjednodušoval.

Je známe, akú dôležitú úlohu majú „idey“ románových postáv Dostojevského, zároveň však spisovateľ upozorňoval na to, že rozmyšľanie o živote nesmie nahrádzať samotný život. Je veľkým plusom F. Kautmana, že venoval samostatnú kapitolu rozboru Dostojevského pojmu „živý život“. Roku 1910 napísal V. Veresajev na túto tému celú knihu (*Živaja žizň*), na čo bol pyšný, lenže tento pojem skôr zahmlil, než vysvetlil. F. Kautmanovi sa podarilo presvedčivo zdôvodniť, prečo Dostojevskij okrem iného zdôrazňoval, že „ideologická maniakálnosť, fanatizmus vyvolávajú v človeku tuposť voči životným prejavom, voči pulzovaniu živých síl v jeho okolí“ (s. 190). Na inom mieste autor výstižne píše: „Idey môžu byť barlamy, ktoré ukazujú smer vývoja: nesmú však byť slučkou, ktorá ‚živému životu‘ zadrhuje hrdlo“ (s. 194). Po tejto kapitole by bola podľa môjho názoru veľmi vhodná ďalšia samostatná kapitola o Dostojevského pojme „nové slovo“, kde by sa vysvetlila dôležitosť Slova románových postáv, ich zodpovednosť za Slovo a poukázalo by sa na to, že cena Slova podstatne závisí od toho, KTO, KEDY a AKO prináša „NOVÉ SLOVO“ sebe i ľuďom.

U F. Kautmana ma pri rozbere Kirillovej filozofie prekvapila autorova otázka: „Neinšpiroval sa tu Camus vo svojom *Mýte o Sifyzovi*?“ (s. 212). Kirillov bol pre Camusa príkladom absurdného hrdinu a v spomínanej eseji mu venoval samostatnú kapitolu. A ešte zopár záverečných pripomienok: F. Kautman sa opiera o zastarané názory, pokiaľ ide o smrť spisovateľovho otca – G. Fiodorov vyvrátil domnienku, že ho zabil sedliaci. Prototypom mesta Dobrykobrodsk, kde sa odohráva dej Bratov Karamazovcov, nie je Tver, ako uvádza F. Kautman, ale Stará Russa. Pri odkaze na knihu B. Bursova *Osobnosť Dostojevského* by autor nemal citovať časopisecký variant, ktorý vyšiel v časopise „Zvezda“, ale jej preklad do češtiny vydaný roku 1978 vo vydavateľstve Odeon pod názvom *Dostojevskij a jeho svět*.

Tieto pripomienky však neznižujú hodnotu knihy.

Oleg Semak

FEMINISTICKÝ PRÍSPEVOK K DISKUSIÁM O POSTMODERNE

HEKMAN, S. J.: *Gender and Knowledge (Elements of a Postmodern Feminism)* (Rod a poznanie (Základy postmoderného feminizmu)). Boston, Northeastern University Press 1992, 212 s.

Za jeden z najvýznamnejších znakov súčasnej západnej kultúrnej scény sa pokladá stret modernistických tendencií s tendenciami postmodernistickými. Útok na modernizmus (z pozícií antifundamentalistických, postštrukturalistických či postmodernistických) je spätý s úsilím kriticky prehodnocovať osvietenské dedičstvo, ideály jeho myslenia.

Novú optiku na spomínaný stret poskytuje – vďaka svojej špecifickej orientácii na dimenzie rodu a rodovej diferencovanosti – feministická perspektíva, ktorá sa uplatnila aj v novej monografii Susan J. Hekmanovej *Gender and Knowledge*. Hekmanová, známa doteraz najmä prácami o Weberovi (*Weber, the Ideal Type and Contemporary Social Theory*, 1983) a o Gadamerovi (*Hermeneutics and the Sociology of Knowledge*, 1986) sa v tejto knihe zamerala na detailné skúmanie vzťahu medzi feminizmom a postmodernizmom. Napriek hojne rozšírenému názoru (najmä medzi americkými feministickými teoretikami) o základnej divergencii feminizmu a postmodernizmu Hekmanová dôsledne háji tézu o existencii mnohých príbuzných momentov v oboch prúdoch. Jej argumentácia sa opiera jednak o presvedčenie, že radikálnu kritiku maskulinisticky orientovanej epistemológie, etiky, ale i politiky (ako tieto sformovalo myslenie moderny) môžu v súčasnosti uskutočniť len dva prístupy – postmodernistický a feministický; jednak o vieru, že „konverzácia“ feminizmu s postmodernizmom môže byť pre oba prúdy užitočná a plodná.

V prvej kapitole skúma autorka na pomerne všeobecnej úrovni vzťah modernizmu a postmodernizmu vnútri feministického uvažovania, pričom sama preferuje prístupy posledného.

V druhej kapitole sa pozornosť sústreďuje na vzťah racionálneho a iracionálneho, ako sa tento konštituoval v moderne a ako sa ho usiluje pretransformovať a nanovo konceptualizovať postmoderna. Hľadajúc oporné body v tradícii spochybňovania novovekej dichotómie racionality a iracionality, sa autorka pristavuje medzi inými pri názoroch Nietzscheho, Gadamera, Foucaulta, Derridu a Rortyho. V súvislosti s Nietzscheom si všima najmä vzťah „ženy a pravdy“ (resp. problém podľa Hekmanovej šancu vytvoriť diskurz, ktorý sa vyhýba dichotómiám, ako i s nimi spätú hierarchizáciu a ktorý preto nekonštituuje ženský subjekt ako podriadený, marginalizovaný a menejcenný. Ako inšpiratívnu hodnotí autorka aj Derridovu gramatológiu a dekonštrukciu; jeho skúmanie fenoménu diskurzu, písania, „différance“ či útoky na logocentrizmus ako falocentrizmus sa môžu podľa nej tiež stať východiskom pre feministickú kritiku binárnych opozícií v myslení. Následne sa pozornosť obracia ku kritike racionalizmu v súčasnom feminizme, a to v konkrétnych dielach G. Iloydovej, C. Mc Millanovej, J. Elshainovej, S. Hardingovej, J. Kristebovej, L. Irigarayovej, H. Cixouvej a ďalších. Popri spájajúcom odmietavom postoji k osvietenскеj koncepcii rozumu a k dichotómiu rozumu a emócií poukazuje Hekmanová aj na odlišnosti alternatívnych koncepcií racia u jednotlivých autoriek.

Centrálnym poľom záujmu v tretej kapitole sa stala dichotómia subjektu a objektu; diskusia o subjekte rozvíja Hekmanová na pozadí diskusií o humanistických tradíciách; obnažuje pri tom význam uvažovaní o subjekte najmä pre spoločenskú vedu a ich vzťah k vedám prírodným. V postmodernom útoku na subjekt – chápaný v duchu tradičného humanizmu ako univerzálna, ahistorická a uzavretá entita – vidí autorka dôležitý impulz pre revolúciu v spoločenských vedách. Táto revolúcia by mohla podľa nej pomôcť feminizmu oprostíť sa od univerzalistických a fundamentalistických tendencií, ktoré sa prejavujú v neustále oživovaných ambíciách dopátrať sa k „podstate“ ženy, ženskosti ako niečoho, čo je primárne determinované biológiou, v obnovovanej túžbe vymedziť univerzálnu povahu ženského subjektu, definovať to, čo sa zvykne označovať ako „eternal feminine“, „general woman“ alebo „essentially female“. Azda k najzaujímavejším pasážam patria v knihe porovnania pokusov anglo-amerických a francúzskych teoretičiek o transformáciu alebo až radikálnu rekonceptualizáciu sub-

jektu. Kniha umožní čitateľovi oboznámiť sa v koncentrovanej podobe s viacerými alternatívnymi koncepciami kritiky karteziánskeho autonómneho racionálneho subjektu. Za viaceré z rozoberaných teoretických spomeňme aspoň tie najznámejšie: R. Braidottiovú, T. De Lauretiiovú, L. Alcoffovú, L. Irigarayovú, J. Kristevovú.

Sumarizujúc kritiky subjekt-objektvej dichotómie zakotvenej v epistéme moderny, Hekmanová poukazuje na negatívne dôsledky lipnutia na tejto dichotómii jednak pre spoločenskú vedu a jednak pre feminizmus. Dôvodí, že dualizmus subjektu a objektu, resp. subjektivity a objektivity situje ženy (a aj spoločenskú vedu) do anomálnej pozície: ženám sa v epistéme moderny priraduje výlučne status objektov, čím sa zneviditeľňuje ich skúsenosť ako sociálnych aktériek. Vzhľadom k spoločenským vedám má tento dualizmus za následok spochybnenie ich vedeckého statusu (tým, že poznaniu, ktoré produkujú, sa pripisuje „feminínna“ povaha, t. j. neschopnosť dosiahnuť objektívne, univerzálne platné poznanie). V tejto súvislosti stojí za zmienku, že k diskusii o možnosti konštituovať feministickú vedu zaujíma Hekmanová jednoznačné stanovisko: pokiaľ by ambíciou tejto vedy bola iba výmena privilegovaných pozícií a perspektív (maskulínych za feminínne), pokladá takúto „novú“ vedu za zbytočnú, oživujúcu princípy osvietenскеj racionality. Legitimitu by feministická veda získala podľa nej tým, že by sa konštituovala na ne-dualistickom, ne-hierarchickom základe, vyhla by sa dichotómiám a hierarchizácii.

V štvrtej kapitole osvetľuje autorka meniacu sa povahu vzťahu prírody a kultúry; tento nepokladá za ahistorický a univerzálny, ale vidí v ňom historický fenomén, produkt partikulárnych spoločenských síl. Za najrelevantnejší faktor utvárania dichotómie prírody a kultúry označuje Hekmanová nástup novovekej vedy, dobu, keď sa do popredia sociálneho záujmu vysunul moment kontroly a dominácie nad prírodou. A opäť autorka predkladá porovnanie Gadamerovho, Foucaultovho, Derridovho prístupu k danej téme s prístupmi Hesseovej, Griffinovej, Merchantovej, Bordoovej a ďalších významných feministických teoretičiek.

Posledná kapitola na základe predchádzajúcich rozborov skúma v zhrnujúcej forme možnosti postmoderného feminizmu, ku ktorému autorka prejavuje zjavné sympatie. V rovine epistemologickej sa vyslovuje v prospech plurality diskurzov a právd, v rovine politicko-praktickej uprednostňuje projekty lokálnych taktík rezistencie voči rôznym formám útlaku. V celej knihe – hoci je koncipovaná ako komparácia modernistických a postmodernistických smerovaní vo feminizme, prevláda obhajoba tých druhých, viera, že „priateľstvo“ feminizmu s postmodernizmom bude mať pre oba prúdy pozitívne dôsledky: feminizmus získa podľa Hekmanovej podporu pre ďalšie rozpracovávanie problémov „diferencie“, postmodernistická filozofia zasa môže precizovať a zjemňovať svoje reflexie zohľadnením rodovej dimenzie subjektu, diskurzu a pod. Na záver už len poznámka, že autorka pracuje s obdivuhodne bohatým a pestrým pramenným materiálom, takže jej kniha poskytuje skutočne fundovaný pohľad a prehľad prístupov k danej téme; filozofka navyše neostáva pri čistej deskripcii rôznych koncepcií, ale usiluje o ich typologizáciu a systematizáciu, čím čitateľovi uľahčí orientáciu v teréne stretov spomínaných prúdov.

Etela Farkašová